

KUR'ANSKI PRIMJERI¹

El-Imâm Bedruddin ez-ZERKEŠI
S arapskog preveo: Nedžad ĆEMAN

UDK 28-254

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v21i81.1763>

SAŽETAK: U trideset i prvom poglavlju knjige *El-Burbân fi 'ulûm l-Kur'ân* imam Bedruddin ez-Zerkeši analizira važnost prisustva mnogobrojnih primjera u Kur'anu. Naglašava njihove koristi za postizanje opomena, savjeta, podstreka, upozorenja i uzimanja pouka, te približavanje njihovih apstraktnih / intelektualnih tema u konkretnim / osjetilnim formama. Dobrim dijelom rada objašnjava *vahdânijjet* kao Allahovo uzvišeno svojstvo. Na kraju pojašnjava primjere imâna (vjerovanja) i Kur'âna kroz pojmove vode i vatre spomenutih u suri Er-Ra'd.

Ključne riječi: primjeri, poređenja, sličnost, stanje, svojstvo, kazivanje

El-Bejheki bilježi, prenoseći od Ebu Hurejrea, r.a., da je Allahov Poslanik, a.s., rekao: "Zaista je Kur'an objavljen na pet sljedećih načina: *halâl* (dozvoljeno), *harâm* (zabranjeno), *muhkem* (jasno), *mutešâbih* (nejasno) i *emsâl* (primjeri). Radite po dozvoljenom, klonite se zabranjenog, slijedite jasne ajete, vjerujte u nejasne ajete i uzimajte pouku iz primjera!"

Imam Šâfi'i smatra da je poznavanje kur'anskih primjera, koji spadaju u kur'anske nauke, obaveza svakog mudžtehida, pa kaže: "Potom je obavezan poznavati kur'anske primjere koji upućuju na pokornost, odvrćaju od neposlušnosti i nemara, te povećavaju ljudske vrijednosti."

O kur'anskim primjerima iz reda klasika pisali su El-Hasan b. el-Fadl i drugi.

Sušтина primjera jeste ispoljavanje onoga što je zamršeno u jednu jasnu formu. Dijele se na očigledne (*zâhir*), gdje su sličnosti jasno izražene, i na

skrivenе (*kâmin*), gdje one nisu navedene, a imaju status i ocjenu primjera.

Ebu Abdullah el-Bekrâbâzî primjere dijeli na sljedeće četiri vrste: *prva*) primjeri neosjetilnog sa osjetilnim; *druga*) primjeri onoga što razumu nije po njegovom stvaranju poznato sa onim što je općepoznato; *treća*) primjeri onoga što ne postoji u običajima i praksi sa onim što u praksi postoji i *četvrta*) primjeri onoga što u sebi nema velike snage u osobinama sa onim što u njima ima jaku snagu.

Navođenje primjera u Kur'anu donosi mnogobrojne koristi, kao što su: opomene, savjeti, podstreki vanja, upozorenja i uzimanje pouka, te približavanje njihovih razumskih tema u osjetilne forme na način da njihovo djelovanje bude snažno kao što je jako navođenje primjera osjetilnog sa osjetilnim. Nadalje, kur'anski primjeri sadrže objašnjenje u stepenovanju nagrada, potom pohvale i pokude, darove i kazne, promovisanje pozitivnih postupaka i unizivanje onih loših, te razna potvrđivanja i negiranja određenih tema i situacija.

Uzvišeni Allah kaže: *I primjere smo vam navodili* (Ibrahim, 35). Uzvišeni Allah ovim nam zapravo ukazuje na Svoje dobro prema nama jer kur'anski

primjeri obuhvataju spomenute koristi. Uzvišeni također kaže: *U ovom Kur'anu Mi navodimo ljudima svakovrsne primjere* (Er-Rum, 58), kao i: *To su primjeri koje Mi ljudima navodimo, ali ih samo učeni shvaćaju* (El-Ankebut, 43).

Primjeri su mjere kojima se mjere i određuju ljudski postupci, kao što proizvođač mjeri svoje proizvode ili kao što krojač uzima mjere shodno onome za koga se odijelo kroji. Tek nakon preciznog uzimanja mjera reže platno. On posjeduje veoma precizne kalupe i mjere. Kalupi i mjere za govor jesu primjeri.

El-Haffâhi veli da je primjer (*mesel*) tako nazvan jer je uvijek sličan (*mâsil*) čovjekovom stasu, tj. njegovoj uspravnosti, pa u njoj ima uzor i pouku, te osjeća strah ili nadu. Nekada dolazi i u značenju svojstva (*es-sife*), kao u Njegovim riječima: *Ve lillahi l-meselu l-e'alâ*, tj. *a Allah ima svojstvo najuzvišenije* (En-Nahl, 60), a to je zapravo riječ: *La ilâhe illallah* (Nema boga osim Allaha), kao i u ajetu: *Ovakav Džennet (meselu l-dženneti) obećan je onima koji se budu Allaha bojali...* (Er-Ra'd, 35).

Od mudrosti navođenja primjera jeste i poučavanje načina objašnjavanja (*ta'limu l-bejân*), a to je upravo odlika

¹ Trideset i prvo poglavlje knjige *El-Burbân fi 'ulûm l-Kur'ân* (Jasni dokaz u kur'anskim naukama): "Poznavanje kur'anskih primjera" (*Fi ma'rifeti l-emsâl*). Bejrut: Dâru l-Džil, 1988, tom 1, str. 486-494 (nap.prev.).

ovog ummeta. Primjeri su, dakle, najbolji pomoćnici pri raznim objašnjenjima.

Ako upitaš: Zašto je primjer pomoćnik pri objašnjenju, a njegova zadaća je samo analogija značenja sa nečim? Onaj kome je poznato na što se analogija odnosi nije mu potrebno dodatno objašnjenje putem primjera, dok onome kome to nije poznato, poređenje svakako ne donosi spoznaju. Odgovor glasi: Mudrosti i primjeri oslikavaju značenja kao što se osobe pojavljuju u oblicima, a osobe i materijalni pojmovi su veoma postojani u mašti pošto se mašta potpomaže osjetilima. Kod apstraktnih (razumskih) pojmova to nije slučaj jer su apstrakcije lišene konkretnosti (osjetilnosti), pa su nedovoljno jasne. Cilj poređenja i navođenje primjera dolazi do izražaja ukoliko se navodi primjer koji je kod slušaoca u praksi isproban.

Pošto je ono što se želi postići navođenjem primjera poređenje nepoznatog sa poznatim, ili odsutnog sa prisutnim, navođenjem primjera jasno se potvrđuje zadani cilj. Kada npr. onome koga želimo podstaknuti vjerovanje (iman) usporedimo sa svjetlom, u njegovom srcu se automatski cilj realizira. Ako nekome koga želimo odvratiti nevjerništvo (kufr) usporedimo sa tminom, u njegovoj duši se jasno potvrđuje njegova ružnoća.

Kroz primjere se također jasno prekoravaju suparnici i svađalice. Stoga se u Kur'anu primjeri često navode, a i u Indžilu je bilo i posebno poglavlje koje se zvalo *El-Emsâl*, tj. primjeri.

Ez-Zamahšeri kaže: "Primjeri se navode kako bi se otklonili zastori sa određenih značenja i kako bi se apstraktni pojmovi približili u javni svijet. Pa, ako je ono što se želi usporediti nešto veliko i pozitivno, isto tako je i ono s čim se poređenje vrši. I obrnuto, ako je ono što se želi usporediti nešto malo i jadno, isto tako je i ono s čim se poređenje vrši. Veličinu i profanost zahtijevaju stanja onoga s čime ih poredimo. Primjećujući da je istina kristalno jasna pa se uspoređuje sa svjetlom, a da je laž suprotna istini pa se uspoređuje sa tminom. Tako je u npr. paukova kuća primjer nemoći i slabosti."

[Segment 'čudnovatosti' kroz stanje, svojstvo i kazivanje]

Kod primjera uvijek postoji doza 'nečega čudnovatoga'. Uzvišeni Allah kaže: *Vē lillabi l-meselu l-e'alā*, tj. *a Allah ima svojstvo najuzvišenije* (En-Nahl, 60), i kaže: *Ovakav džennet (meselu l-dženneti) obećan je onima koji se budu Allaha bojali...* (Er-Ra'd, 35). Pošto taj čudnovati segment u primjerima postoji, onda se nužno mora upotrijebiti i 'pozajmiti' izraz koji dostojno odslikava stanje (*el-hâl*), ili svojstvo (*es-sife*) ili, pak, kazivanje (*el-kissa*). Ovo je prisutno kod onih primjera u kojima se navodi nešto jako važno i što posjeduje određenu čudnovatost.

Upotreba izraza kod odslikavanja stanja navodi se u ajetu: *Slični su onome (doslovno: njihov primjer je primjer onoga) koji potpali vatru...* (El-Bekare, 17), tj. njihovo jako čudno stanje je poput stanja onoga koji potpali vatru. Upotreba izraza kod odslikavanja svojstva navodi se u ajetu: *a Allah ima svojstvo najuzvišenije* (En-Nahl, 60), tj. svojstvo koje je izuzetno važno. U ovu grupu spadaju i ajeti: *Tako su opisani u Tevratu, a u Indžilu su opisani kao...* (El-Feth, 29); *Oni su slični litiči sa oskudnom zemljom kada se na nju sruči pljusak, pa je ogoli* (El-Bekare, 264); *Oni koji, mimo Allaha, zaštitnike uzimaju slični su pauku koji sebi isplete kuću* (El-Ankebut, 41); *Oni kojima je naređeno da prema Tevratu postupaju, pa ne postupaju, slični su magarcu koji knjige nosi* (El-Džumua, 5). A upotreba izraza kod odslikavanja kazivanja navodi se u ajetu: *Ovakav Džennet obećan je onima koji se budu Allaha bojali...* (Er-Ra'd, 35), tj. 'u onome što smo ti kazivali od čudnovatosti jeste i čudnovato kazivanje o Džennetu', a zatim opisuje džennetska prelijepa čuda.

Ne treba kazati da su ove podjele isprepletene i kako je stanje nečega isto što i njegovo svojstvo, ili njegovo svojstvo je i njegovo stanje, jer mi kažemo: svojstvo (*es-sife*) označava lične i stalne osobine ili sve ono što se odnosi na trajnost i neodvojenost, dok je stanje (*el-hâl*) opis osobe po nečemu što nije njena stalna osobina i što je ne odlikuje u njenome biću, lično.² Ako bi se jedno objašnjavalo drugim, to bi bilo neispravno.

Spomenutim načinom otklanja se nejasnoća u tumačenju ajeta: *Ovakav Džennet...* (Er-Ra'd, 35), i ajeta: *Niko nije kao On! (Lejse kemislihi šej')* (Eš-Šura, 11), jer Allahova jednota (*vahdānijjet*) i Njegova bespočetnost (*ezelijjet*), čija se značenja ovim ajetom postižu u razumu, te negacija svega onoga što Mu ne dolikuje – ništa u svemu tome nije ni slično kao što je vezano za Njega. Namjeravano značenje iz ovoga ajeta jeste upravo *el-meselu l-e'alā* u Njegovim riječima: *a Allah ima svojstvo najuzvišenije* (En-Nahl, 60), a veli se da je to upravo: *Znaj da nema drugog Boga osim Allaha!* (Muhammed, 19), pa je protumačeno u smislu Allahove jednote (*vahdānijjet*).

Mudžāhid za Allahove riječi: *A bilo je kazni (el-mesulāt) i prije njih* (Er-Ra'd, 6) veli da znače: 'A bilo je primjera i prije njih', a veli se i: kazni.

Ez-Zamahšeri kaže: "*El-Mesel* (primjer) u osnovi ima značenje: *el-misl*, tj. sličan, sličnost. *Mesel*, *misl* i *mesil* je kao i *šebih*, *šibh* i *šebih*. A 'pozajmljuje' se i upotrebljava za stanje, svojstvo i kazivanje onda kada one imaju važnost i određenu čudnovatost."

Jezikoslovci drže da je *el-mesel*, sa dvije fetha, u značenju svojstva, kao npr. u 17. ajetu sure El-Bekare i 35. ajetu sure Er-Ra'd. Element 'čudnovatosti' kojeg uslovljava Zahmahšeri također je oprečan stavu jezikoslovaca. Autoriteti (jezika i lingvistike), kao što navodi Ibnu l-'Arebi, zauzimaju stav da je *el-misl* izraz za osjetilnu sličnost, a *el-mesel* za sličnost u apstraktnim značenjima. Čovjek je npr. različit od lava po svojoj formi, a sličan mu po svojoj smionosti, pa se za hrabra čovjeka kaže da je lav, tj. da liči lavu po hrabrosti. Također, čovjek je po svojoj slici drugačiji od kiše, a darežljiv čovjek joj slični po općenitoj koristi. Drugi će reći da, ukoliko između riječi *el-misl* i *el-mesel* ne bi bilo razlike, onda bi to zahtijevalo kontradikciju između ajeta: *Niko nije kao On!* (Eš-Šura, 11) i ajeta: *a Allah*

² Kada kažemo da je Ahmed npr. Sarajlija, to je njegovo trajno svojstvo ma gdje bio i ma šta radio jer je rođen u Sarajevu, a ako za njega kažemo da sjedi ili jede, silazi, dolazi itd. onda su to samo njegova trenutna stanja.

ima svojstvo najuzvišeniye (En-Nahl, 60), jer se u prvom ajetu navodi negacija (u osjetilima), a u drugom afirmacija (u apstraktnim značenjima). Imam Fahrudin (er-Râzî) je presjekao ovu debatu razdvojivši njihova značenja kada je rekao da riječ *el-misl* podrazumijeva istovjetnost nečega u njegovoj potpunoj kakvoći, dok riječ *el-mesel* podrazumijeva istovjetnost nečega u njegovim nekim vanjskim svojstvima koja su izvan njegove kakvoće.

[Poređenja bez jasno spomenutih 'slika']

Ako kažeš: U nekim kur'anskim poređenjima, gdje se neke stvari poredi sa drugima, nisu jasno spomenute 'slike poređenja'. Kamo sreće da su jasno iznesene kao u riječima Uzvišenog: *Nisu isto slijepac i onaj koji vidi, nisu isto vjernici koji dobra djela čine i zlotvori* (Gafir, 58). Odgovaram: Kao što nekada dolaze jasno izražene tako nekada dolaze i skrivene u formama metafore, kao u ajetu: *Ni dva mora nisu jednaka: jedno je slatko i prijatno – voda mu se lahko pije, a drugo je slano i gorko* (Fatir, 12) i ajetu: *Allah navodi kao primjer čovjeka koji je u vlasti ortaka oko koga se oni otimaju, i čovjeka koji je u vlasti samo jednog čovjeka – da li je položaj njih dvojice isti?* (Ez-Zumer, 29).

Stilističari smatraju da su dva navedena primjera 'složeni primjeri' u kojima se ne ograničava samo na ono u čemu postoji poređenje na 'prvu ruku', jer i Arapi uzimaju pojedinačne pojmove koristeći između njih samo jednu nit

koja ih povezuje, kao što je slučaj i u nekim kur'anskim ajetima. Nekada, opet, 'predmet' i 'slika' poređenja postaju baš kao da su jedno, kao u ajetu: *Oni kojima je naređeno da prema Tevratu postupaju, pa ne postupaju, slični su magarcu koji knjige nosi* (El-Džmua', 5), gdje je cilj poređenja stanje jevreja u njihovom neznanju po pitanju onoga šta je sadržano u Tevratu od jasnih dokaza sa stanjem magarca koji nosi knjige mudrosti, a on od tog nošenja nema ništa osim teškoću i umor bez ikakve dobivene koristi. Isti je slučaj i u ajetu: *Navedi im kao primjer da je život na ovom svijetu kao bilje, koje i poslije natapanja vodom, koju Mi s neba spuštamo, ipak postane suho, i vjetrovi ga raznesu* (El-Kehf, 45), gdje je cilj iskazati nepostojanost dunjalučke ljepote kroz nestalnost zelenilosti i svježine bilja.

[Primjeri imâna i Kur'ana kroz pojmove vode i vatre]

Uzvišeni Allah je za iman i Kur'an naveo dva primjera poredi ih sa vodom i sa vatrom. Poredi ih sa vodom jer je u njima život, i poredi ih sa vatrom jer je u njima svjetlo i dokaz. Iz tog razloga Uzvišeni Kur'an naziva i *rûhom* jer je u njemu život, kao što ga naziva i *nûrom* jer je sa njim osvjetljenje. U suri Er-Ra'd u 17. ajetu Uzvišeni navodi poređenje (imana i Kur'ana) sa vodom gdje kaže: *On spušta kišu s neba, pa rijeke teku koritima s mjerom, i bujica nosi otpatke koji plivaju po površini*. Kako postoji kiša koja se spušta s neba pa rijeke poteku

svojim koritima, isto tako Allah spušta i znanje i iman koje srca prihvataju shodno njihovim kapacitetima. A kako otpaci plove na površini rijeke i odlaze tako i vjernička srca odnose i odbacuju sumnje i prohtjeve. A ajetu se dalje nastavlja: *I ono što ljudi tope na vatri u želji da dobiju nakit ili oruđe ima također otpatke, slične onima*. Ovo je poređenje sa vatrom koja se loži radi taljenja zlata, srebra, olova i bakra. I tada nastaje otpad poput onoga što ga nosi bujica. U nastavku ajeta se veli: *Otpaci se odbacuju, dok ono što koristi ljudima ostaje na zemlji*. Tako je i sa korisnim znanjem koje ostaje u srcima kraseći ih tevhidom i robovanjem samo Allahu, dž.š.

Ibn Ebi Hatem bilježi da je Katâde rekao: "Ovo su tri primjera koje Allah navodi na jednom mjestu. Kao što otpaci, u kojima nema nikakve koristi niti se od njih očekuje ikakav bereket, odlaze i postaju odbačeni, tako isto odlaze i lašci i njihova laž biva odbačena."

U vjerodostojnom hadisu se navodi sljedeće: "Primjer onoga sa čime me Allah poslao od upute i znanja je primjer blagorodne kiše koja se spusti na zemlju. Neka zemlja prihvati tu vodu pa iznjedri raznovrsno bilje i travu. Neka opet zadržava vodu pa ljudi mogu piti, napajati (stoku) i zalijevati (usjeve). Neka je sama pješčara koja ne drži vodu, a niti rodi biljem. To je primjer onoga koji shvata Allahovu vjeru pa mu koristi ono sa čime me Allah poslao od upute i znanja, i primjer onoga koji za tim ne mari, pa ne prihvata Allahovu uputu s kojom sam poslan."

الموجز

أمثال القرآن الكريم

الإمام بدر الدين الزركشي

في الجزء الحادي والثلاثين من كتابه "البرهان في علوم القرآن" يحلل الإمام بدر الدين الزركشي أهمية كثرة الأمثال في القرآن الكريم، ويؤكد على الفائدة منها لتحقيق الإنذارات والنصائح والمحذرات والتنبهات وأخذ العبر، وكذلك لتقريب مواضيعها الخيالية أو الفكرية في صور محسوسة أو ملموسة. وفي جزء غير قليل من هذا العمل يوضح المؤلف الوحدة باعتبارها صفة من صفات الله العلي، وفي الخاتمة يوضح أمثلة الإيمان والقرآن عبر مادتي الماء والنار المذكورتين في سورة الرعد.

الكلمات الرئيسية: الأمثال، المقارنات، أوجه الشبه، الحالة، الصفة، القصص.

Summary

QUR'ANIC EXAMPLES

Imâm Bedruddin ez-Zerkeshi

In the thirty first chapter of his book *Al-Burhân fi 'ulûm l-Qur'ân*, imam Bedruddin ez-Zerkeshi analyses the significance of numerous examples given in the Qur-an. He emphasises the importance of these examples as warnings, counsel, guidance, encouragement, instructions through giving the abstract intellectual ideas in concrete/ sensual forms. He devotes a large part of his work to explanation of *vahdâniyyet* as Allahs' sublime attribute. In the final part, the author elucidates some examples of imân (faith) and the phenomenon of water and fire as mentioned in the *surah Ar-R'ad*.

Key words: examples, comparisons, similarities, conditions, attribute, stories